

Türkiye'deki Merkez Sağda Devlet, Siyaset ve Hizmet İlişkisi

State, Politics, and Service Relationship in the Center-Right in Turkey

Fatih Çağatay CENGİZ*

Öz

Demokrat Parti geleneği ile başlatılabilecek olan merkez sağ siyaset, Türk Sağ'ının temsil gücü açısından en büyük kanadını oluşturmaktadır. Bu merkez sağ siyasetin milliyetçi ve İslâmcı ideolojilerle olan rabitası 'devlet' kavramı söz konusu olduğunda ontolojik bir ortaklaşmanın nüvelerini göstermektedir. Devlet, kutsal bir varlık olarak milletin sadece koruyucusu olarak anlanılmıyormuş aynı zamanda pedagojik bir görev de atfedilerek yüceltilir. Böylece, millet olmanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan devlet, milleti de etik değerlerle kodlar. Devletin 'hikmet-i devlet' olarak takdimi her ne kadar modern öncesi dönemin kutsallığına atf yapsa da hizmet söylemi ve Makyavelist siyaset anlayışı merkez sağ, modern siyasetin gereklerini yerine getirmeye zorlamaktadır. Milletin koruyucusu olarak anlanılan devletin bürokratik ve ceberut yapısı merkez sağ siyaset tarafından modern/temsili demokrasi bağlamında eleştirilir ancak bu eleştiri de pragmatizmin ve çizdiği sınırlar çerçevesinde kalır. Öte yandan 'laf değil hizmet' üreten siyaset, her ne kadar merkez sağın kurucu unsuru olsa da Adalet ve Kalkınma Partisi ile bu siyaset, bir nümayiş siyasetine dönüşmüştür. Diğer bir anlatımla, hizmetin yapılması kadar onun gösterimi de merkez sağ siyasetin önemli bir unsuru haline gelmektedir. Hizmetin nümayişle buluşması son kertede siyaseti de teknik bir alana sıkıştırmaktadır. Bu makale, Türkiye'deki merkez sağ siyasetin pre-modern ve modern öncüllerini incelemeyi amaçladığı gibi bu ikili arasındaki çelişkileri de açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Merkez Sağ, Devlet, Demokrasi, Makyavelizm, Türkiye

Abstract

The center-right politics that can be traced back to the legacy of the Democratic Party in Turkey constitutes a major part of the Turkish Right with respect to its representative power. The connection between the center-right politics with the nationalist and Islamist ideologies essentially demonstrates an ontological rapprochement when the term 'state' is taken into account. The state as a sacred entity is not only perceived as the protector of the nation but also canonized by attributing it to a pedagogical task. Therefore, the state as the natural outcome of nation codifies the nation with ethical values. Whereas the presentation of the state by the center-right politics as the embodiment of reason d'état refers to a sacred notion of the pre-modern era, the discourse on service and Machiavellian politics compels it to perform the exigencies of modern politics. Moreover, the bureaucratic and despotic structure of the state, which is interpreted as the protector of the nation, is criticized with respect to modern/representative democracy, however, the criticism remains within the lines that pragmatism draws. On the other hand, although 'politics of service against politics of empty talk' has been the constitutive

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, E-posta: cagatay.cengiz@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8582-2665

element of center-right politics, this politics has turned into a 'politics of spectacle' under the Justice and Development Party. Encounter of doing service with spectacle, however, restricts politics to a technical zone. In other words, performance of service as well as its execution becomes an important element of center-right politics. The article aims at analyzing the pre-modern and modern arguments of the center-right politics in Turkey as well as unveiling their contradictions.

Keywords: Center-Right, State, Democracy, Machiavellianism, Turkey

1. Giriş

Bir çatı kavram olarak Türk Sağ, içinde barındırdığı farklı fraksiyonları ile devletin olağan ve olağanüstü dönemlerinin temel ideolojisini oluşturmaktadır. Türk Sağ'ın, devleti 'devlet-i ebet müddet' olarak görmesi ve devletin de Türk Sağ'ını sebep-i hikmetinin sorgulanmadan kabul edildiği bir ideoloji olarak benimsemesi, ikili arasındaki simbiyotik ilişkiyi perçinler. Bu makale, Türk Sağ'ın bel kemiğini oluşturan merkez sağ siyasetin devlet kurgusu ve pratiğini açıklamayı amaçladığı gibi, bu simbiyotik ilişkinin tarihsel izleklerine de bakmayı amaçlamaktadır. Makalenin ana iddiası, merkez sağın bir devlet ideolojisi olarak değişen her siyasi dönemde devlete elverişli bir hegemonya alanı yaratabildiğidir. Merkez sağın bu ideolojik esnekliği, kriz dönemlerinde her türlü 'uç ve marjinal' fraksiyonuna eklenilebilmesini ve eklektik bir yapıya bürünebilmesini sağlamaktadır.¹ Demokrat Parti (DP) ile başlatılabileceğimiz merkez sağ gelenek, her ne kadar 'uçlarda' görünen faşist ve İslâmcı akımlarla arasına mesafe koymak istese de bu akımları da içine alarak onları kontrol etmeye çalışmaktadır. Yine de merkez sağın 'uçlarıyla' olan rabitası, devletin koruyucu ve kollayıcı sıfatıyla manevi, şahsi ve kutsal bir birliği temsil etmesi olarak karşımıza çıkar. Böylelikle merkez sağın devlet algısı, milliyetçi ve faşist ideolojinin temel önermelerini de kabul eder. Devletin şahsi maneviyatına yapılan atıf, onu kutsallaştırdığı gibi pedagojik bir kurum haline de getirir. Bu anlamıyla (büyük harfle) Devlet'in ilk özelliği, Hegelci bir etik yaşamın (*sittlichkeit*) kurucu öznesi olmasında yatar. Makalede, merkez sağın devleti nasıl anlamlandırdığı üç başlık altında incelenecektir: İlk kısımda, devletin merkez sağ siyaset için milletin koruyucusu ve kollayıcısı olarak tarih öncesi bir özelliğe sahip olduğu iddia edilecektir. İkinci kısımda ise, milletin koruyucusu olarak anlamlandırılan devletin bürokratik ve ceberut yapısının merkez sağ siyaset tarafından demokrasi bağlamında nasıl eleştirildiği incelenecektir. Milleti için var olması gereken devlet, Tek Parti döneminde 'istibdat devleti' olarak kavrandığından, merkez sağ bu ceberut devleti, milli ve demokratik bir devlet olmaya çağırır. Merkez sağ için bu 'demokratik devlet', ancak Makyavelist bir siyasetin çizdiği çerçevede anlamlı olmaktadır. Üçüncü ve son bölümde, merkez sağ siyasetin modern siyasetin gereklerinden olan 'laf değil hizmet' üreten bir devletin inşasını hedeflediğinin altı çizilecektir. 'Hizmet devleti ve siyaseti' merkez sağ partilerin temel referans noktası olsa da Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) hizmet siyasetini nümeyiş siyasetine dönüştürdüğü iddia edilecektir. Diğer bir anlatımla, hizmetin yapılması kadar onun gösterimi de merkez sağ siyasetin kurucu unsuru haline gelmektedir. Sonuç olarak devlet, merkez sağ siyaset tarafından kutsallaştırılan bir özne konumuna yükseltilirken hizmet siyaseti ve Makyavelizm gereği modern dönemin bir aygıtı konumuna da indirgenir.

1 'Merkez' ve 'uç' kavramsallaştırması için bkz. (Bora, 2016, ss.23-24)

2. Merkez Sağda Hami Devlet Düşüncesi ve ‘Düşmanlarımız’

Merkez sağın devlete bakışı hem modern hem de pre-modern tınılar taşır. İlk olarak, merkez sağdaki devletin kutsiyet ve azamet kaynağının, Weberci rasyonel-bürokratik otoritenin kurumları meşru gördüğü modern bir anlayıştan değil, o kurumların bir ruhu, hüviyeti ve zihniyeti olduğunu söyleyen pre-modern bir anlayıştan aldığı iddia edilebilir. Kurumlar, belli bir zihniyetin taşıyıcılığını yaptığı ve bu zihniyeti içtimai bir pratiğe dökülebildiği ölçüde kabul görebilmektedir. Merkez sağdaki bu içtimai pratik, Türklerin tarih öncesine dayanan bir ‘millet’ olabılme vasfında yattığını söyleyen Türk milliyetçiliği düşüncesinden kaynağını alır.

Türklerin devlet kurmadaki üstün vasıfları öncelikle devletin kendi niteliklerinde değil, ilkçi (*primordialist*) ve özcü bir mitolojik anlatıyla Türklerin bizatihi millet olma vasfından ve ayrıcalıklı karakterinden kaynaklanır. Bu milliyetçi anlatıda devlet, milletin doğal bir uzantısı olarak karşımıza çıkar. Devletin oluşumu, iradi bir sözleşmenin koşullarında değil, tarih üstü millet kurgusundaki zorunlu şartlarda aranmalıdır. Bu anlatıda, bozkır kültürü ile sürekli vatan değiştirmek zorunda kalan Türkler, düşmana ve tehditlere karşı koyabilecek şekilde teşkilatlanma vasıflarını devletin varlığında kurumsallaştırmışlardır. Böylelikle devlet iki cephede de mücadele etmek durumunda kalır. Yani, bir yandan koruyucu ve kollayıcı sıfatını dış düşmana karşı ileri sürerken, içte de müstemlekecilere karşı savaşı. Bu mücadele ise ancak bir babalık hamiliğinde yürütülebilir. Babalık vasfı bir toprak parçası ya da vatanla değil, bir devletle özdeşleştirilir. Ötügen Yayınevi kurucularından Mehmed Niyazi’ye göre, yerleşik hayata geçmiş Hind-Avrupa toplulukları vatan imgesini babalık sıfatına yakıştırırken (*Vaterland, Fatherland*) Türkler bu sıfatı devletin bizzat kendisine ‘devlet baba’ diyerek karşılarlar (1993, ss.30-31).

Devlet kurma amacını apriori olarak zihninde taşıyan Türk milletinin devlet kurabilmesi Alparslan Türkeş’e göre de Türklerin “yenilgiyi, teslim olmayı kabul etmeme, daima yenmek için çalışmak, çabalamak düşüncesi”nde yatar (2017, s. 472-473). Türklerin bu savaşı ve direngen hüviyeti kurdukları bütün modern kurumlara da geçmişin izini bırakır. Buna kanıt olarak bugünkü birçok modern/bürokratik devlet kurumunun geçmişin mirası üzerinde yükselmesi gösterilir. Örneğin, Kara Kuvvetleri kendi kuruluş tarihini Cumhuriyet’le başlatmak yerine M.Ö. 209 yılında Büyük Hun İmparatoru Mete Han’ın tahta çıkış tarihini bir milat olarak alır. Böylelikle devlet kuruculuğun çok eski zamanlarda mitolojik bir öge olarak karşımıza çıkması resmi tarihin kendini oryantalist Avrupa tarihine karşı koruma ve bu resmi tarihin de güçlü ve medeni yönlerine vurgu yaparak milli özgüveni kuvvetlendirme çabasıyla anlamlandırılır (Bora, 1998).

Yine de devlet kurabilmek bir olgunlaşmayı gerektirmektedir. Türk milliyetçiliğinin kurucu isimlerinden Ziya Gökalp’ın *Türk Devletinin Tekâmülü* adlı eseri – devletin kuruluşunda insanların bir *telosu* (erek) gerçekleştirdiğini ve devletin, ailelerin ve köylerin birleşmesiyle *polisi* meydana getirdiği Aristotelesçi düşünceye benzer şekilde – Türklerin önce küçük birimler içinde yaşamlarını sürdürdüğü ancak daha sonra tekâmül kuvvetleri gereği birleşerek devleti (İL) oluşturduklarını savlamaktadır:

“Türk cemiyeti önce bir BOY’dan ibaretti (Boy, Mahmud Kâşgari’ye göre “halk” manasındadır). Boyun reisine TUDUN denilirdi. Sonra birçok boylar birleşerek İL’i meydana getirmişlerdir. İl’in reisine de YABGU adı verilirdi. Daha sonra birçok illerin birleşmesinden bir HAKANLIK meydana geldi. Yabgular bir HAKAN’a tâbi oldular. Bazı zamanlarda da bütün hakanlıklar birleşerek Türklerin tamamını bir İLHANLIK haline getirdiler. Bu zamanlarda hakanlar da bir İLHAN’ın vasalları hükmüne girdiler” (Gökalp, 1976, s.7).

Milliyetçi düşüncenin savlarına ek olarak, devlet ve milletin birliği düşüncesi İslâmcı ideolojiyle uyumlu olarak merkez sağ siyasete topluma organik bir bütün olarak bakma imkanı sunar. Organizmacı anlayışta toplum nasıl sağlıklı bir bedenle özdeşleştirilir ve toplumdaki her bir statü ve sınıf farklılıkları donuklaştırılırsa merkez sağın da topluma bakışı İslâmcı ve muhafazakâr tınılar taşır. Merkez sağ, kendi ideolojisini insanın kendi varlığıyla ve tanrısal olanla çelişkiye düşmemesi olarak tanımladığı ölçüde siyaseti ‘doğal olanın’, ‘sağlıklı olanın’ ve ‘uyumlu olanın’ bir izdüşümü olarak görür. Sol ise, insan bünyesine uymayan bu nedenle de ‘doğal’ olmayandır. 1970’li yıllarda çıkan *Yeniden Millî Mücadele* dergisinde sağ ve sol şöyle tanımlanmaktadır:

“Sağ İdeoloji, doktrinine uygun olarak madde ve hayatın doğru izahına dayanır. İnsan bünyesinin kanunlarıyla uyuma halindedir. Sağ ideoloji, insanın ve münâsebet halinde bulunduğu hayat ve kâinat varlığının tesbit olduğu umumî kanunların bilgisidir. Sol ideoloji ise insanın fitratına aykırıdır. Bir ideoloji, insan varlığının zarurî olarak ortaya koyduğu kanun uyamıyorsa tesir altında tuttuğu bütün insanların hayat katili olur. İnsan yaratılışının zaruretlerine aykırı olan bir ideoloji, buhranların ve her türlü ızdırabın kaynağıdır... Sol ideolojinin ana vasfı madde, hayat veya tezahürlerinden birisini putlaştırmasıdır” (Yeniden Millî Mücadele, 1971, s.4).

Merkez sağdaki devletin koruyucu ve kollayıcı bir özne olarak takdimi *pater familias* anlayışıyla doğallaştırılır. Devletin aile ile özdeşliği, onu vazgeçilmez ve doğal kılmakta, bu da devletin iradi bir kararla ortaya çıktığını varsayan liberal sözleşmecî düşünürlerin teorileriyle tezatlık oluşturmaktadır. Klasik liberal düşünürlere göre devlet, bireyin rasyonel tercihleri sonucunda oluşmuş, yapay ve hipotetik bir kurumdur. Yani devlet, bireyden sonra ve onun iradi kararları sonucunda doğmakta ve sözleşmeye dayalı bir ilişkiyle karşımıza çıkmaktadır. Türk Sağındaki anti-liberal tutum, devletin “herkesin herkese karşı savaş durumuna” son veren Hobbesçu bir mutlak egemenliğe sahip olmasındaki ayrıcalıkta değil (Özkazanç, 2016, s.147-148), devleti bireye önceleyen ve ayrıksılaştıran bir anlayışın tezahürü olmasında yatar. Kısacası, merkez sağın devlet tahayyülü, her ne kadar Hobbesçu bir Leviathan’ı çağırırsa da, devletin oluşumunu apriori olarak bireyin oluşumundan önceye aldığı ölçüde liberal tasavvurdan ayrılır. Birey, her zaman kudretli ve aşkın devletin yörüngesinde yer almalıdır.²

2 Yaşar Suveren’in görüşme yaptığı AKP’li siyasetçilerden biri bireyin devlet karşısındaki acizliğini şöyle açıklamaktadır:

Nasıl bir evde baba her şeyi yapar, her şeyi söyler, gerekirse döver, gerekirse kızar ya! Kabul edelim veya etmeyelim bizdeki anlayış genellikle böyledir. Bu konuda rahmetli babam, ‘devlet ateş gibidir, çok uzaklaşırsan donarsın, çok yaklaşırsan yanarsın’ derdi. Bir de, devletin belli kuralları var, belli prensipleri var işlemesi için, var olabilmesi için. Onlara dokunmayacaksın, ellemeyeceksin. Neden? Bireylerin devlere gücü yetmez, bireysel olarak mücadele edenin devlete gücü yetmez, ama her zaman bireyin devletine sahip çıkman lazım bana göre (akt. Suveren, 2014, s.41).

Benzer şekilde merkez sağı diğer emsallerinden ayıran özelliği devleti Hegelci bir 'etik devlet' anlayışla donatmış olmasıdır. Hegel'e göre, etik devletin aile, sivil toplum ve devlet olmak üzere üç uğrağı bulunmaktadır. Aile, tikel çıkarların bir tarafa konup çocuğa karşı altruistik duyguların yoğunlaştığı bir dolayım alanı olarak karşımıza çıkar. Öte taraftan sivil toplum, bencil bireyin egoist ve tikel çıkarlarının karşılandığı alan olarak ailenin anti-tezi durumundadır. Devlet ise, bu tez ve anti-tezin diyalektik birliğinden çıkmış bir sentezdir, diğer bir ifadeyle "etik ideanın edimselliği"nin timsalidir (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013, s.171-173). Bu anlamıyla devlet, pasif bir nitelik değil, edimselliğin ve eylemliliğin bizzat kendisini oluşturmaktadır. Böylece devlet, edimselliği gereği tebaasının eğitiminden de pedagojik olarak sorumludur. Modernitenin yozlaştırdığı ahlaka karşı *sittlichkeit* (etik yaşam) devletin sorumluluk alanına girer ve devlet aşkın bir entiteye dönüşür.

Bu denli etik kodlarla ve ödevlerle donanmış olan yapıya karşı kötülük beslemek hatta anarşi yaratmak sadece ahlaki bir bozulmaya değil, adli bir meseleye de işaret eder. Hegel, *Alman Anayasası* adlı eserinde devletle insan arasındaki ilişkinin iki özgür birey arasındaki eşit ve sözleşme temelli bir ilişkiye dayanmadığını, devletin üstün bir varlık olarak kendi bekasını "canilere" karşı koruması gerektiğini anlatmıştır:

"Bir özel şahıs tarafından bir özel şahsa veya bir devlet tarafından başka bir devlete ya da bir özel şahsa karşı yapılan kötülük, bugün artık bir adil ceza meselesidir. (Buna karşılık) bir devlete karşı anarşi yaratmak, en büyük ya da yegâne cinayettir ... ve doğrudan doğruya bizzat devlete saldıranlar en büyük canilerdir ve devletin, kendi bekasını sağlamaktan ve bu canilerin gücünü en güvenli tarzda imha etmekten daha üstün bir ödevi yoktur" (akt. Sancar, 1997, s.82).

Devlete karşı Hegelci bakış, merkez sağın organik entelektüelleri tarafından yeniden üretilir. Muhafazakâr düşünürlerden Nurettin Topçu, liberal devlet anlayışını eleştirerek devletin "ferdi iradelerin bir inkişafı eseri ve bir uzaması" olmadığını, devletin tam da "ferdin ruhunda harekete başlayan, milleti meydana getiren ve ilâhî iradeye kavuşmak için hamleler yapan iradenin fertten Allah'a götüren yoldaki bir durak yeri" olduğunu söyler (2010, s.47). "Millet vücudunun ruh kazanması ve ilâhî bir ruhun millete beden kazandırması" olan devlet, "milletin yetiştiricisi, yaşatıcısı ve her türlü feyiz kaynağı"dır (2010, s. 48). Bu ruhun yaşaması ancak milletin mesuliyet yükünü sırtlamasıyla mümkündür. Topçu'ya göre, öğretmen dershane, imam mihrapta, tüccar pazarda, asker nöbette vazifelerini yaptıkça devlet ifadesini ve iradesini bulmuş olur (2010, s.50). Bu yükün taşınmadığı yerde ise devlet iradesi zayıflar ve istibdat ortaya çıkar. Bu anlamıyla istibdat, tam da devletin devlet olmaktan çıktığı yerde görülür çünkü "İstibdat, devlet kuvvetinin zaafından faydalanan ve yukarıdan gelen zulümdür" (2010, s.166). O nedenle otoriteci devletle istibdat devleti aynı şeyler değildir (2010, s. 166-168).

Devlet iradesini zayıflatıp anarşiye yol açan en büyük kötülük ise merkez sağ tarafından 'komünizm' olarak belleklere kazınır. Komünizm korkusu ve düşmanlığı sadece merkez sağın değil aslında Türk Sağ'ının zihninde yer etmiş en kadim korkudur. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'ya karşı 'Hür Dünya'nın' yanında yer alan Türkiye için komünizm, sadece milli olmayan bir ideoloji değil, vatana hıyanetle eş değer bir ideoloji olarak görülmüş ve buna karşı

mücadelede her türlü önlemin alınmasına önem verilmiştir. Bu nedenle Türk Sağ'ının sadece 'uçları' için değil, 'merkezi' için de komünizm baş düşmanlardandır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes (1950-1960) komünizmin bir fikir hürriyeti olmadığını, komünistlerin vatana ihaneti bir din haline getirdiklerini söyleyerek mücadelenin sadece dini ve sosyal telâkkilerle başarıya ulaşamayacağını belirtmiştir. Menderes'e göre komünizmle mücadele çok boyutlu olmalıdır:

“Hiç şüphe yoktur ki Türk camiasının sosyal telâkkileri, dini telâkkileri, siyasî ve idarî idealleri komünizm cereyanı ile, fikir olarak komünizm cereyanı ile mücadele etmek bir hâkimiyet üstünlüğü temin etmeye kâfidir, yeter artar. Fakat mesele bu mevzu değildir arkadaşlar ... bugün komünizm bir fikir hürriyeti mevzuu olmaktan çoktan çıkmıştır. Asırlık ve asırlık hürriyet vatanları dahi bugün komünizmin teşkil etmekle olduğu büyük tehlike karşısında korunmak tedbirleri almak ve bağlı kaldığı büyük hürriyet ideal ve prensibinden bigûna fedakârlık yapmak mecburiyetinde kalmaktır. Bu hal karşısında ensemize ve bağrımıza yapışan bir tehlike teşkil eden, dünyanın bugüne kadar tek başına en büyük kuvvetini nefsinde toplamış olan bir dış kuvvete dayanmak suretiyle vatan içinde vatan hiyanetini din haline getirmek suretiyle çarpışan ve mücadele eden bir teşkilata karşı idealist bir görüşle bu tarzda bir mücadele sistemi tavsiye etmek, beka şartlarımızın temini bakımından büyük bir gaflet teşkil eder ...” (TBMM Tutanak Dergisi, 1951, s. 39-40).

Her ne kadar komünizmle mücadele merkez sağda ve 'uçlarında' düşmana karşı bir vatan savunması olarak düşünülse de, dahili ve harici düşmanlar mefhumu, düşmanın varlığından öte merkez sağın kendi varlığı için elzemdir. Merkez sağ siyasetin idollerinden Necip Fazıl Kısakürek'in *Düşmanıma* adlı şiirinde kısa ve öz bir şekilde belirttiği gibi düşman, 'benlik' şuuru için gereklidir. Kısakürek'in beytinde de vurguladığı gibi, “Ey düşmanım sen benim ifadem ve hızımsın, gündüz geceye muhtaç bana da sen lazımsın”.

Buradaki önemli nokta, Türk Sağ'ının merkezinden uçlarına doğru giderken düşmanlaştırılan öznelerin sayısının arttığı yani düşmanlaştırmanın sadece dahili düşmanları kapsamayıp harici ve müstakbel düşmanları da kapsadığıdır. Türkçü Nihal Atsız'ın oğlu Yağmur'a yazdığı *Vasiyetname*, düşmanların çokluğunu ve her yerdeliğini göstererek “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur” şiarını kanıtlamaya çalışır. Oğlu Yağmur'a yazdığı gibi, yapılması gereken düşmanlara karşı şimdiden bir bilinç aşılmasıdır:

“Yağmur Oğlum!. Bugün tam bir buçuk yaşındasın. Vasiyetnamemi bitirdim, kapatıyorum. Sana bir resmimi yadigar bırakıyorum. Öğütlerimi tut, iyi bir Türk ol. Komünizm bize düşman bir meslektir. Bunu iyi belle. Yahudiler bütün milletlerin gizli düşmanlarıdır. Ruslar, Çinliler, Acemler, Yunanlılar tarihi düşmanlarımızdır. Bulgarlar, Almanlar, İtalyanlar, İngilizler, Fransızlar, Araplar, Sırp, Hırvatlar, İspanyollar, Portekizliler, Romenler yeni düşmanlarımızdır. Japonlar, Afganlar ve Amerikalılar yarıncı düşmanlarımızdır. Ermeniler, Kürtler, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Pomaklar, Lazlar, Lezgiler, Gürcüler, Çeçenler içer(de)ki düşmanlarımızdır. Bu kadar çok düşmanla çarpışmak için hazırlanmalı. Tanrı yardımcın olsun” (Atsız 1941 akt. Güvenç, 1996, s. 361).

Soğuk Savaş döneminin sertliğinde şekillenen merkez sağ, komünizmle mücadelede İslami 'uç'un argümanlarını da benimser. Özellikle milliyetçi-muhafazakâr sağ, sadece komünizmi değil, muarızı olan solu 'kafirlik', 'dinsizlik', 'milliyetsizlik' olarak görmüş ve sola karşı mücadelede dini terimleri kullanarak politik meseleleri teolojikleştirmiştir. Hasan Basri Erzurumi'nin *Kur'anı Kerime Göre Sağcılık ve Solculuğun Mânası ve Solcu Yazarlara Cevap* adlı kitabı solcuların düşmanlaştırılmasında dinin nasıl işlevsel kılındığına bir örnektir (Meşe, 2016, s. 41). Erzurumi'nin kitabı Kurandan ayetle başlar ve Vakia Süresi'nin 8. ve 9. ayetlerine gönderme yaparak, "Sağcılar ne mutlu o sağcılara. Solcular ne yazık ki o solculara?" diye devam eder (Erzurumi, 1968, s. 7 akt. Meşe, 2016, s. 41). Kitap, sağcılığı 'müminlikle' olumlarken solculuğu 'mümkirlikle' kötüler (Erzurumi, 1968, s. 8). Olumlama ve olumsuzlama sağcılarının ve solcularının devlete farklı bakışlarından türer çünkü müminler devlete itaat ederken mümkirler ancak isyan eder. O halde, sağcılara cennette "dikensiz akasyalarda, tepeleri yemiş dolu muz ağaçları arasında, uzayıp giden bir gölgelikte, durmayıp akan suların başında yemişler" müjdelenirken solculara "kızgın ateşte, kaynar suda, kara bir dumanın gölgesi" bir avuç toprak ve kemik olmak reva görülmüştür (Erzurumi, 1968, s. 9-10).

Erzurumi, sadece sağcılık-solculuk meselesine odaklanmamakta, Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu dünyasında müstemlekeçiliği ortadan kaldıran, geri kalmış ülkelere Marshall Planı çerçevesinde yardımda bulunan ABD'nin yanında yer almayı salık veren bir dış politikayı da benimser. Erzurumi'ye göre, ABD sömürücü bir devlet değildir, keza asıl sömürücü Rusya'dır (1968, s. 27). Solcuların aymazlığı sadece müttefik ABD'ye karşı olmalarında değil ülke içindeki zenginlere de karşı çıkıp sermaye düşmanlığı yapmalarındadır. "Halbuki, meselâ: (ECZACIBAŞI, VEHBİ KOÇ, MUSA TOPBAŞLAR, v.s.) gibi zenginlerimizin, fabrikaların, bankaların, yardım müesseselerine, her sene yaptıkları yardımlar çok muazzam ve şayanı şükrandır" (Erzurumi, 1968, s.30).

Merkez sağın devleti koruyucu ve kollayıcı görmesi, içteki hainlere karşı teyakuz halinde kalmasını sağladığı gibi, dışarıya karşı da kutsal bir mefkûreyi yerine getirmenin kapısını aralamaktadır. Bu mefkûre, İslâmci gelenekte tüm Müslümanların hamiliğini yapacak güçlü bir devlet düşüncesiyle anlamlandırılırken, milliyetçi gelenekte Turancı bir arzuyla kendini var eder. Özellikle Türkçü faşizmin bir özelliği olarak karşımıza çıkan "Türk enternasyonalizmi" Türkiye'nin sınırları dışında, özellikle Orta Asya'da yaşayan Türkleri tek çatı altında toplamayı hedeflemekte ve bunu ahlaki bir görev görmektedir. Bu ahlaki görev tutsak Türkleri özgürleştirmek istediği gibi Batı Trakya'dan İdil-Ural boylarına ve Bayır-Bucak bölgesine kadar Türk'ün olduğu her yeri özgürleştirmeyi de amaç edinir. Nihal Atsız'ın 1966 yılında *Ötüken* dergisinde çıkan "Turancıyız Ne Olacak" adlı yazısı, Türk Sağ'ının irredentist damarını göstermesi bakımından önemlidir.

"Tarihi vatanımız olan bütün tutsak ülkeleri elbette kurtaracağız. Görevimiz bu değil mi? Böyle büyük bir ülküye bağlanmayıp da hayvani bir rehavetle zevk içinde mi yaşayacağız? (...) Biz iki Türkistan'ı da, Azerbaycan'ı da, Kafkasya'yı da, İdil-Ural boylarını da, Kırım'ı da kurtarmak için suurumuz işledikçe, ayakta durabilecek gücümüz kaldıkça çalışacağız. O kadar da değil... Batı

Trakya'yı, Kıbrıs'ı ve Adaları da alacağız. Kerkük ve Bayır-Bucak da bizim olacak” (akt. Yaşlı, 2014, s.115-116).³

Merkez sağda devleti yüceltmenin İslâmi kökenlerine diğer bir örnek ise en kötü devletin bile devletsizlikten evla olduğunu söyleyen Mehmet Kırkinci'dan gelir. Nur cemaatinin önde gelen isimlerinden olan Kırkinci, devleti şahsileştirirken devletsiz milletlerin namusu bile olamayacağını şöyle ifade etmektedir:

“Bilindiği gibi, devlet bir şahs-ı manevidir. Şüphesiz en kötü bir devlet, devletsizlikten binler kat daha iyidir. Devleti olmayan ve başka devletlerin esareti altında inleyen milletlerin perişan ve sefil halleri herkesin malumudur. Vatani olmayanın evi, barkı ve mülkü olmaz, namusu tarumar olur. Millet ile vatan, ruh ve ceset gibidir. Devletsiz, vatansız bir millet yetim; milletsiz vatan da harabe bir ev gibidir. İnsanın en esaslı vazifelerinden birisi de vatanını sevip sevdirmesi ve ona gereken hizmeti yapmasıdır” (Kırkinci, 2014).

İslâmcı ve milliyetçi düşünceden devletin yüceltmesi düsturunu edinen merkez sağ gelenek, devletsizliği sadece ‘perişan ve sefil’ bir durum olarak görmez. Daha da önemlisi, devleti yüceltmeyle kendini mazlumlaştırma söylemi bir arada yürür. Bu söylemin, merkez sağa ideolojik güç kazandıran, kitlelerle buluşmasında ve onları mobilize etmesinde Fethi Açıkel’in deyişiyle ‘kutsal mazlumluk’ anlatısının kurucu bir rol oynadığı iddia edilir. Bu anlatıda eşitsiz gelişim ve modernleşmeye sonucunda toplumsal ve kültürel olarak mülksüzleşmiş yığınlar, geçmişe atıfla iade-i itibarlarını baskıcı ve intikamcı bir güç istenci arzusuyla geri kazanmaya çalışır (Açıkel, 1996, s. 155). Örneğin Necip Fazıl Kısakürek’in Sakarya şiirindeki “Yüzüstü çok süründün ayağa kalk, Sakarya!...” mısrası, ‘yaralı öznenin’ uğradığı haksızları ve çileleri sürekli anlatarak hem makus talihi hatırlatır hem de bugünü canlı tutar. Böylece, siyaseten de mülksüzleşmiş kitle, tarih sahnesinde siyasi mülk edinmeyi amaçlar (Açıkel, 1996, s. 167). Türk Sağ’ına ve özelde de merkez sağa sirayet etmiş mazlum ve mağduriyet söylemi ‘bastırılan öznenin geri dönüşü’nde olduğu gibi, elinden alınan uyumlu geçmişi ve kirlenmemiş bilinci yeniden kurabilmek için tarihsel kökenlerine iner ve narsistik bir biçimde doğrunun yekpare bir temsilcisi olduğunu iddia eder (Baştürk, 2014).

‘Kutsal mazlumluk’ fail için travmaların “kuşaklararası aktarım” adına da bir işlev yüklenir. Tarih, sadece yaslardan, kayıplardan ve mağlubiyetlerden ibaret değildir. Tarihten seçilerek depolanmış her türlü travma, yeni bir tehdit algısı altında grup kimliğinin yeniden kazanılmasında veya güçlendirilmesinde liderin başvurduğu bilinçdışı kaynaklardan biridir. Bu gibi durumlarda Vamık Volkan’ın ifadesiyle “zaman çökmesi” yaşanır ve yüzyıllar öncesinde olmuş bir olay, sanki dün olmuş gibi yaşanır ve mevcut düşman abartılır (Volkan, 2001, s.89).

3 Bu irredentist-Turançı eğilimin Türk Sağ’ına özgü bir damar olmadığını, böyle bir damarın resmi ideolojinin düşünürlerinden Ziya Gökalp’te de bulunduğunu söyleyebiliriz. Gökalp, *Turan* şiirinde necip ırkın vatanı olarak sadece Türkiye’yi imgelemeyi, Turan’dan bahsetmeyi. Vatan, “ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan. Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan” olarak genellenir. Bu sayede sınırları iyice daralan Osmanlı Devleti’ne karşı soyut bir vatan tahayyülü harekete geçirilerek emperyal duygular okşanır (Bora, 2007).

‘Kutsal mazlumluk’ söylemi, devletin ceberut karakterinin özellikle merkez sağın milliyetçi-mukaddesatçı tabanını vurduğu söylemiyle işlevsellik kazanır. Bu söyleme göre, Tek Parti döneminden beri kendisine sol diyen güçler, bu ülkeye has, milli ve dini değerleri aşağılamış, iktidarlarının kaynağını millete değil, ceberut devletin gücüne dayanmakta görmüşlerdir. Sağ ise ülkenin her zaman gelişmesini ve ilerlemesini isteyerek özgürlükçülüğün bayraktarlığını yapmıştır. Bu söylemi İdris Küçükömer’in teziyle söyleyecek olursak, Türkiye’de sol ‘anti-demokratik’, sağ ise ‘demokratiktir.’⁴ Ancak, merkez sağın demokrasi söylemi kendi çelişkilerini de içinde barındırır.

3. Ceberut Devlete Karşı Demokratik Devletin Çelişkileri

Türkiye’de sağ ve sol siyasi bölünmesini üretici güçlerin gelişmesini destekleyen ve köstekleyen akımlar üzerinden okuyan İdris Küçükömer, *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması* adlı kitabında sınıf mücadelesi yokluğunda siyasi mücadelelerin bir şahıs ve bürokrasi mücadelesi olma özelliği taşıdığını belirtmekte, Batı’nın aksine Osmanlı’da sınıf meselelerinin neden ortaya çıkmadığını ayrıntılarıyla anlatmaktadır (2007, s.45). Küçükömer, sınıf meselesinin açığa çıkamamasında Osmanlı merkezi sisteminin otonom tüccar şehirlerinin doğmasını engellemesinin ve böylelikle üretim güçlerinin yaratılmamasının olduğunu iddia etmektedir (2007, s.12). Küçükömer’in en kıskırtıcı iddiası ise, Türkiye’deki üretim güçlerinin gelişmesinde sağ ‘tarafın’ destekleyici olduğu, sol ‘tarafın’ ise üretim güçlerinin gelişme hızını yavaşlatan hatta tasfiye eden bir rol oynadığı, asıl meselelerinin Batılılaşma çerçevesinde devleti kurtarmak olduğudur.

Küçükömer, Demokrat Parti ve Adalet Partisi geleneğini sol yanla anar. Bu merkez sağ partilerin köklerini de “yeniçeri-esnaf-ulema birliğinden gelen doğucu-islama halk cephesine dayanan” ve Jön Türklerin Prens Sabahattin kanadını oluşturan Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nda, Birinci Meclis’teki İkinci Grup’ta, Tek Parti döneminde kurulan Terakkiperver Fırkası’nda ve son olarak 1930 yılında kurulan ve kısa bir süre sonra kapatılan Serbest Fırka’da bulur. Sağ yanı ise, 1960’lı yıllardaki ‘Ortanın Solu’ söylemiyle çıkan CHP’yle, “Batıcı-laik bürokratik geleneği temsil eden” Jön Türklerin Terakki ve İttihat kanadıyla, Birinci Meclis’teki Birinci Grup’la, Cumhuriyet Halk Fırkası’yla ve CHP-Millî Birlik Komitesi ortaklığıyla tarif eder (2007, s. 44). Sağ, Küçükömer’e göre, geniş halk kitlelerinin istek ve arzularının temsiliyken, üretim güçlerinin geliştirilmesinin önünde engeller koyarak büyük kitlelerle bağını koparmış olan sol, politik iktidarını ancak devlete dayanarak sağlayabilmektedir.

Küçükömer’in bu argümanı şematik biçimde ‘Türkiye’de sağ soldur, sol da sağdır’ diye takdim edilse de bu argümanın daha incelikli bir gerçekliğin altını çizdiği vurgulanabilir. Solun kitle tabanını oluşturması beklenen toplumsal sınıflar sağda temsiliyet bulurken, sağın temsil etmesi

4 Küçükömer’in bu aforizması, dönemin Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmalarından beslenerek, Osmanlı iktisadi ve toplumsal yapısının Batı Avrupadaki feodal yapıdan farklı olduğu, Osmanlı’da artık ürüne el koymanın Batı’da olduğu gibi sermaye sınıfı tarafından değil, devletin bürokratik eliti tarafından gerçekleştiği iddiasına dayanmaktadır. Bu yaklaşım, literatürde, Osmanlı toplumsal ve iktisadi yapısını kapitalizm dışı addederek sömürü ilişkilerini gizlemesi nedeniyle eleştirilmektedir.

gereken toplumsal sınıflar solda konumlanmıştır (Bora, 2018). Bu söylemin hegemonik hale gelmesi ise merkez sağın kendini demokratik bir özle ifade etmesiyle ilişkilidir. Merkez sağ, kendini milli, yerli ve demokratik olanla özdeşleştirirken, solun her türlü fraksiyonunu bürokratik gelenekle bir tutmuştur.

Merkez sağın kendini demokratik bir özle ifade etmesi, toplumsal tabanını milletin bütünü olarak görmesiyle ilişkilidir. ‘Tersinden Rousseaucu’ kavramıyla açıklayabileceğimiz bu olgu, seçmenlerden oluşan kitleyi ‘genel irade’ olarak tanımlama eğilimindedir. Ancak genel irade kavramı Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau’da bireylerin şahsi çıkarlarını ve iradelerinin tümünü anlatmak için kullandığı bir kavram değil, toplumun ortak çıkarını ortak yaşam iradesiyle birleştirmesini öngören bir kavramdır (Orhan, 2012, s. 13). Yani ‘genel irade’ kavramı, Hannah Arendt’in ‘emek’ (*labor*) ve ‘iş’ten (*work*) sonra en kamusal insan faaliyeti olarak gördüğü ‘eylem’ (*action*) gönderme yaptığı gibi, Jürgen Habermas’ın eleştirel aklın olduğu ve hiçbir dışlama faktörünün yer almadığı, ortak kamusal çıkarların tartışıldığı ‘kamusal alan’ kavramına da modern bir gönderme yapar. ‘Tersinden Rousseaucu’ olarak adlandırabileceğimiz merkez sağ siyasetin milleti ve devleti anlamlandırma biçimi, her ne kadar seçmen kitlesini bir milli irade etrafında bütünleştirme gayesi taşı da, ortak bir kamusal alan yaratma konusunda dışlayıcılık faktörünü sürekli işlevsel kılmaktadır. ‘Milli irade’ olarak sınırlandırılan genel irade, ortak bir yaşam iradesi kurmanın değil, eşitsizliklerin doğallaştırıldığı ve milletin devletle bütünleştirildiği soyut bir kavrama karşılık gelir. Bu haliyle de merkez sağ, devletin millet karşısında hizmetkar olması gerektiğini söyleyip devlet bürokrasisindeki elitizme cephe almış gibi görünse de, eşitsizlik temelli bir elitizmi de yeniden üretir. Türk Sağ’ının her renginde görülen bu eşitsizlik ise sağın kapitalizme olan yapısal bağlılığında aranmalıdır (Meşe, 2016, s. 42).

Türk Sağ geleneğinin ‘millet iradesi’ yoluyla fetişleştirdiği homojen ve çatışmalardan azade bir ‘millet’ tasavvuru, demokrasiyi teknik bir mesele haline getirerek çoğunluğun mutlak iradesine bağlar. ‘Millet’, herkesi kapsayan ve herkesin kendi kimlik ve sınıfsal pozisyonlarıyla devletten ayrılan bir oluşum değil, çoğunluktur. Bu sayıca çok olma hali, kendi kimliğini Sünni, Hanefi ama aynı zamanda laik ve Türk olmakta bulur ve bu makbul kimlikleri karşılamayanları çoğunluğun dışında ‘marjinal’ diye tanımlar. Demokrasi merkez sağ gelenekte her şeyden önce ‘çok’ olanın sandık taleplerinin karşılanmasıdır. Bu tasavvura göre demokrasi, çoğulcu değil, çoğunlukçudur.⁵

Çoğulcu demokrasi anlayışında dahi nizamın sağlandığı devlet otoritesi ön plana çekilir. Adnan Menderes 1958 yılındaki meclis grubu konuşmasında özgürlük-güvenlik paradoksunda güvenliğin ön planda olduğunun altını çizmiştir.

“Yolumuz (...) hürriyet ve demokrasinin memleketimizde yerleştirilmesi yoludur. Fakat her şeyden evvel nizamın muhafazası kati bir zaruret arz eder. Bu yapılamadığı takdirde, birtakım sokak hareketleriyle, milli iradenin iptal edilebileceği kanaati hâkim olursa, bugün için ve istikbal bakımından çok tehlikeli bir vaziyet hasıl olur” (akt. Türk, 2014, s. 37).

5 Çoğulcu demokrasilerde de çoğunluğun yönetme hakkı olduğu teslim edilir. Ancak bu ‘yönetme hakkı’, çoğunluğun mutlak üstünlüğü’ anlayışına tahvil edilmez. Çoğulcu demokrasi, temel hak ve özgürlüğe ve azınlığın haklarının da çoğunluğun iradesine karşı korunması gerektiği düşüncesiyle çoğunlukçu demokrasiden ayrılır.

Nizam ve beka sorunlarının doruk yaptığı dönemlerde söylemler de sertleşir. 1960 yılı öğrenci olaylarında Menderes'in "Mülkiye Mektebi'ni seddü bent etmek lazımdır. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bizim örf ve hayatımızda esaslı bir rolü, vazifesi kalmamıştır. Onu kapatırsınız, Konya'da bir Hukuk Fakültesi açarsınız. Bir teadül ile 'talebeleri oraya naklediyorum' dersiniz. Gelecek sene binayı yıkarsınız" (Adnan Menderes 2 Mayıs 1960 akt. Türk, 2014, s. 36) sözleri, merkez sağın kriz dönemlerinde 'uçlarına' kolayca kayabildiğinin göstergesidir.

Her ne kadar merkez sağ devletin ceberut karakterine karşı çıksa da belli zamanlarda devletin önemli bir bileşeni olan orduyla bağlarını sıkı tutmuştur. Özellikle 1990'lardan sonra ulus devletin küreselleşme süreciyle eleştiriyeye tabi olması karşısında merkez sağ ile ulusalcı-Kemalistler dirsek temasına girmiştir. Devletin zayıflatılması ve dış güçlerin yerli işbirlikçileriyle ulus devletin altını oymaya çalışmaları her iki akımın da ortak söylemi haline gelir. Bu tür dış mihraklara karşı ordunun milli birlik ve bütünlüğü korumadaki rolü ulusalcılar ve milliyetçi-mukaddesatçı kesim tarafından coşkuyla savunulur (Öztan, 2016, s. 452). Böylelikle merkez sağın demokrasi ile ilgili çelişkili tavrı sadece çoğunlukçuluğu arzulamasında değil, devletin kriz zamanlarında nasıl davranması gerektiğini anlatmasında daha görünür olur. Yani, bir yandan merkez sağ ceberut devlete karşı devletin demokratik olmasını ister. Diğer taraftan, devletin dahili ve harici hasımlarına karşı ceberut yüzünü göstermesi gerektiği vurgulanır. Bu nedenle de, 'devletlülerle' ittifak halinde olmaktan çekinmez. Böylece milli ve demokratik devlet talebi sadece seçici bir demokratik talep olmanın ötesine geçmemektedir. Vesayet devletine karşı milli ve demokratik devleti savunduğunu iddia eden ve halkın egemenliğini kısıtladığı için darbelere karşı çıkan merkez sağ, 1990'larda Refah Partisi'nin yükselişe geçtiği bir noktada askeri bürokrasinin hizasına kendini çekmeyi de bilmıştır. Süleyman Demirel, 28 Şubat sürecinde tam da vasi konumunda olarak askeri bürokrasiyle ittifak halindedir. Bu durum, pragmatizmin ve Makyavelist siyaset anlayışının merkez sağın önemli bir özelliği olduğunu göstermektedir.⁶

Merkez sağın, 'devleti' pre-modern varsayımlarla kavrayışının aksine, siyaseti modern bir kavram olarak gördüğü de iddia edilebilir. Buradaki 'modern' kavramı, iktidarı ele geçirmek ve sürdürebilmek için siyasetin etik kodlardan ve prensiplerden arındırılması ilkesine gönderme yapar. Siyaset, ne Antik Yunan filozoflarında görülen 'İyi yaşam nedir?' sorusuna verilen subjektif bir yanıt, ne de Orta Çağ teologlarının Tanrısal yasayı doğal ve pozitif yasalar üzerinde tahakküm etmeyi salık veren dinsel pratikleridir. Merkez sağda modern siyaset her şeyden önce iktidar rekabetine dayanmaktadır. Bu rekabet arzusunun izleri, Hristiyan teolojisinden Batı muhafazakârlığına aktarılmış insan doğasıyla ilgili kötümser yorumla benzerlik gösterir. Bu anlayışa göre insan, doğuştan kötü, ikiyüzlü ve çıkarlarının peşinde koşan bir varlıktır. İnsan, tehlikeden ve tehditten kaçır ancak bir başkası kendisine iyilik yaptığında ona iyilikle karşılık verir. Bu ontolojik varsayımda önemli olan, insanın rekabetçi ve kötü oluşunun dinsel bir dogma ya da ahlaki bir ilkeye dayanması değil, insan doğasına özgü bir edim olduğudur. Bu anlamıyla da siyaset, 'olması gerekeni' değil 'olanı' hedeflediğinden etik kodlardan arındırılmıştır. Ancak bu, politikayı bir ahlaksızlık olarak kodlama değil, yeni bir ahlak paradigmasını modern

6 1960-1980 döneminde Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi'nin orduyla olan çelişkili ilişkisi için bkz. (Cizre, 2014)

siyasetin içine sokmaktır (Satıcı, 2015). Böylece siyaset, insan doğasına da uygun olarak, Niccolo Machiavelli'nin de dediği gibi bazen aslan gibi güçlü bazen de tilki gibi kurnaz olmayı gerektirir. Lider, koşullara göre kendini ayarlamasını bilmelidir "... çünkü aslan kendini ağdan, tilki de kurttan korumasını bilmez. Tuzakları tanımak için tilki olmak gerekir, kurtları ürkütmek için aslan. Sadece aslanlık etmek istemekle kendilerini sınırlayanlar bu işten hiçbir şey anlamıyorlar demektir" (Machiavelli, 1994, s. 110).

Sağ siyasetin Makyavelist temelini özetleyebilecek en iyi sözün, Süleyman Demirel'in 'Dün dündür, bugün bugündür' sözü olduğu söylenebilir. Dün için söylenen bugün için geçerli olmadığı gibi siyaset, prensip ve etik değerler üzerinden değil, değişen şartları iyi analiz etme, bu şartlara göre tutum alma ve mümkün mertebe değişebilme kabiliyetiyle yapılmalıdır. Makyavelizm'e ek olarak 'hizmet siyaseti' gütmeye de merkez sağ için modern siyasetin bir gerekliliği olarak karşımıza çıkar.

4. Hizmet Devletinden Nümayiş Devletine

Türk Sağı ekonomik kalkınmacılığı milletin sorunlarını çözecek bir 'reçete' olarak sunarken, solun sınıflar arası çatışmalar tezine karşı herkesin çıkarına olan 'sınıfsız ve kaynaşmış bir toplum' tezini ön plana çıkarır (Turan, 2016, s. 499-500). Menderes ile başlayan merkez sağ gelenek, gerek tarımda gerek ağır sanayide bir atılım yapmayı amaçlamış, yerel burjuvazinin uluslararası sermaye ile eklenmesini sanayileşmek için bir yönelim olarak belirlemiştir. Demokrat Parti döneminde yerli burjuvaziye desteklemek amacıyla Dünya Bankası'nın kuruluşu Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Türkiye hükümeti, yerli finansal ve büyük sanayi sahipleri tarafından 'Türkiye Sınai Kalkınma Bankası' 1950 yılında kurulmuştur.

Süleyman Demirel'in de 1970'li yıllardaki 'Büyük Türkiye' şiarının altında da ekonomik olarak kalkınmış ancak bu kalkınmasını sabit sermaye yatırımlı sanayileşme ile tamamlamış bir Türkiye özlemi vardır. 'Barajlar Kralı' Demirel, Türkiye'nin kalkınmasında ve medeniyet basamaklarında ilerlemesinde sanayileşmenin önemini görmüştür. Bu anlamıyla, Tanel Demirel'in dediği gibi, Kemalist kurucu elitin 'eğitim' yoluyla toplumu cehaletten kurtaracağına olan inancının bir benzeri, köye 'medeniyet' götürerek kalkınmasını sağlayan teknokratik bir elitizmin izlerini Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nde bulmak mümkündür (2013, s.276).

Kalkınmacılığın bir sonucu olarak hizmet, icraat, yol, köprü, hastaneler Türk Sağı'nın seçmenle kurduğu doğrudan ilişkide görünür ve hissedilir maddi yönler olarak ortaya çıkar. 'Laf değil, iş üreten' siyaset söylemi, kaç kilometrelik yol yapıldığının, kaç tane hastane açıldığının, kaç tane asma köprü inşaa edildiğinin karşılığıdır. Bu söylemi mümkün kılan ise, Türk Sağı'nda yükselmiş siyasi şahsiyetlerin bu makamlara gelmeden önce hep icracı alanlarda çalışmış olmalarıdır. Süleyman Demirel 30'lu yaşlarında Devlet Su İşleri Genel Müdürü olmuştur. Necmettin Erbakan, Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olduğunda 40 yaşındadır. Bahadır'ın Türk'ün belirttiği gibi merkez sağ partilerde olduğu gibi AKP'de de genel siyaset yapma biçimi topluma hizmet götürmeye odaklanmaktadır (2014, s. 213-226).

Öte yandan, hizmet siyaseti Türk Sağ'ında Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) eleştirmek için verimli bir alan sunar. CHP, sağ siyasete göre ülkedeki her türlü kötülüğün, açlığın nedeni olarak sunulur ve sağ siyasetin uçlarıyla merkezini birleştiren rabita olarak karşımıza çıkar. Alparslan Türkeş'e göre;

“C.H.P. zulüm, işkence, açlık, kıtlık, stokçuluk, karaborsacılık, karne devrini yaşatan bir iktidar olmaktan başka bir şey yapmamıştır. C.H.P. iktidarı döneminde, halktan vergi almak, vergi veremeyenin malını sattırmaktan, pahalılıktan başka bir şey yapmamıştır. Bu parti, bu son iktidarı zamanında da, pahalılık, kışkırtma ve enflasyondan başka hiçbir icraatta bulunmamıştır” (2017, s. 412).

Erdoğan'ın CHP'yi eleştirirken, sürekli yağ, margarin kuyruklarından, 1993 yılındaki İstanbul/ Ümraniye çöplüğünün patlamasından bahsetmesi (“Cumhurbaşkanı Erdoğan, CHP dönemindeki o faciayı hatırlattı”, 2018) ‘laf değil söz üreten’ bir hükümet olduklarının ve yönetme işinin ancak kendilerinde olması gerektiğinin bir tasdiki olduğu gibi geçmiş günümüze de taşır. Erdoğan bir açılış töreninde şunları söylemiştir:

“Bizden önce Marmara'nın üzerinde 2 köprü vardı. 3.sünü yaptık. Onlar konuşur biz yaparız. Farkımız bu. Bu şehirde üretilen her değer, her zenginlik, faaliyet dalga dalga ülkemizi, bölgemizi ve dünyayı etkiliyor. 1994 yılında bu şehri yönetme sorumluluğunu bu kardeşinize verdiniz. İstanbul'da yeni dönemi başlattık mı? Çöp dağlarını kaldırdık. İstanbul belediyesini CHP'den almıştık. Susuzluğu giderdik. Dağları delerek İstanbul'a su getirdik. İstanbul'un su sorununu çözdük, 2040 yılına kadar böyle bir sorun yok ... CHP çöp, susuzluk, hava kirliliği demektir. CHP, yoksulluk demektir, CHP yasaklar demektir ve CHP yoksulluğun daniskası demektir” (Birgün, 2018).

Merkez sağdaki bu hizmet söylemi, siyaseti her türlü iktidar ilişkisi ve mücadelesinden arındırdığı ölçüde onun teknik bir mesele halini almasına yol açar. Siyaset, Türk Sağ'ında anti-politik bir tutumdur. Böylece Türk Sağ, toplumu çatışma ve uzlaşma alanı olarak değil, idare konusu olarak görür (Bora, 2016, s. 11). Rakamlar, göstergeler ve istatistikler bir yandan ekonominin ne kadar ilerlediğini gösterirken diğer yandan siyasetin nasıl halk için yapıldığını vurgular.

AKP her ne kadar Demokrat Parti geleneğinden gelen merkez sağ siyasetin devamı olarak anlaşılrsa da Türkiye sosyolojisindeki değişmeye paralel olarak yükseldiği sınıf siyaseti, öncüllerinden farklılaşmaktadır. Demokrat Parti bürokratik elitin siyasal iktidarına karşı taşrahılığın ve küçük köylülüğün siyasal temsilciliğini yapmıştır. Bu temsil ilişkisi Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi'nde de devam etmiştir. Demirel her ne kadar büyük burjuvazinin ekonomik çıkarını kollasa da, toplumsal meşruiyetini yine de kırsaldan devşirir. Keza, Türkiye'nin 1985 yılına kadar kırsal nüfusu daima kentsel nüfustan fazla olmuş, 1980 yılında yaklaşık 45 milyonluk Türkiye'nin %56'sı kırsal yaşarken, 1985 yılında ilk defa kırsal nüfus oranı %47 ile kentsel nüfusun gerisine düşmüştür (TÜİK, t.y.).

Bu dönemlerden farklı olarak, 1980'lerden sonra hızlanan kırdan kente göç olgusu ve kentleşme, devleti 'baba' olarak görmeyen Turgut Özal'a iktidar kapısını açmıştır (Akyol, 1991, s. 6). 2000 sonrası süreçte kentleşme olgusu çok daha belirgindir. AKP bu anlamıyla kırsal ve taşrada olanların partisi değil, kentlilerin ağırlıkla temsil edildiği bir partidir. Bu kente göç etme halinin yarattığı toplumda tutunabilme ihtiyacı kamu kaynaklarının dağıtımının da 'yeni kentli' kimseleri içine alacak şekilde genişlemesine yol açmıştır. AKP döneminin diğer sağ iktidarlardan farkı, bu kaynak dağıtımındaki niceliksel artıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 yılı Faaliyet Raporu'na göre 2016 yılında sosyal yardımların GSMH'ye oranı %1,45'e yükselmiş, bu yardımlardan yaklaşık 3.2 milyon hane yararlanmıştır (2016, s. 48).

Ancak, AKP dönemindeki icracılığın diğer dönemlerden farkı, hizmet siyasetini de aşan bir nümayiş siyasetinin varlığıdır. Siyaset; yapmak, eylemek, ortaya çıkarmak değil, göstermek, ifşaa etmek, görünür kılmaktır. Bu nümayiş siyasetini mümkün kılan ise uzun erimli sanayi politikalarına yatırım yapmak yerine görünürlüğü daha net olan ve ölçülebilen refah artışının tüketim nesnelere alınımını kolaylaştırmasıdır. Recep Tayyip Erdoğan'ın otomobil satışlarından çamaşır makinesi satışlarına kadar belirttiği rakamlar aynı zamanda ekonominin nasıl büyüdüğünün de kanıtı olarak sunulur:

"... 2002 yılında 91 bin adet otomobil satışı gerçekleşmişti, 2011 yılında tüm zamanların rekoru kırıldı ve bir yılda 594 bin otomobil satışı gerçekleşti. 2012'de çok az miktar düşüş oldu, 556 bin adet otomobil satıldı. 2013 yılında ise bize ait olan rekoru yeniledik ve tüm zamanların en yüksek rakamına ulaştık. 2013'te 665 bin adet yeni otomobil satışı gerçekleşti. Buzdolabı satışlarına baktığımızda yine rekor görüyoruz. 2002'de 1 milyon 88 bin adet, 2013 yılında tüm zamanların rekoruna ulaştık ve 2 milyon 591 bin adet yeni buzdolabı satıldı. Çamaşır makinesinde durum aynı. 2002'de 824 bin, 2013'te 1 milyon 992 bin adet yeni çamaşır makinesi satıldı. Bütün karalama kampanyalarına, sabotajlara rağmen Türkiye ekonomisi son derece sağlam, dirençli şekilde yoluna devam ediyor. Nitekim yılın ilk dokuz ayında büyüme oranımız yüzde 4 olarak gerçekleşti ki bu oranla dünyada en çok büyüme kaydeden ülkelerden biri olduk" (akt. Türk, 2014, s. 214-215).

Erdoğan'ın seçmen kitleleriyle kurduğu rabita, merkez sağın ideolojilerden arınmış, doktriner olmayan bu nedenle de herkesi kucaklayabildiğine yapılan vurgusudur. Bu vurgu, yapılan her türlü altyapı ve ekonomik yatırımın bir performans haline dönüştürülüp gösterişçi bir şekilde halkın beğenisine sunulmasını hedefler. Refahın sadece gayri safi milli hasıladaki artışla ve buna bağlı olarak tüketim kalıplarının değişmesiyle ölçülen göstergeleri halkın sosyal statüsünde dikey bir hareketlilik oluştuğunun kanıtı olarak sunulur. Erdoğan'ın ekonomik alandaki altyapıları sadece halkın konforunu arttıran hizmetler değil, onları pasif bir nümayiş çağırıcı iktisadi ilişkilerin yansımasıdır da. Fransız düşünür Guy Debord'un dediği gibi:

"İktisadın yaşayan insanları bütünüyle boyun eğdirmesi ölçüsünde, gösteri de onları kendine tabi kılar. Gösteri, bizzat kendisi için gelişen iktisattan başka bir şey değildir. O, şeylerin üretiminin sadık yansıması ve üreticilerin aslına bağlı olmayan nesneleştirilmesidir" (1996, s. 17).

Sonuç

Erken'in dediği gibi "merkez sağ sağa aittir, sağ ile sol arasında değildir" (2016, s.198). Merkez sağın bu ideolojik konumlanması makalede de belirtildiği gibi, iktidar ve devlete olan varsayımlarını kendi uçlarından yani İslâmcı ve milliyetçi ideolojilerden almasında yatar. Devlet, liberal düşüncede olduğu gibi bir toplumsal sözleşme sonucu değil, aynı İslâmcı ve milliyetçi ideolojilerde olduğu gibi halkı korumak ve kollamak adına apriori olarak oluşmuş bir varlıktır. Bu devlet, Türk milliyetçiliğinin ve Türkçülüğün fikir babaları tarafından da doğallaştırılır ve devlet kurmak bir millet olmanın vasfı olarak ayrıklaştırılır. Topluma organizmacı bakış da devletin doğallığına ve işlevselliğine gönderme yapar. En kötü devlet biçiminin bile devletsizlikten evla olduğu düşüncesiyle devlet kutsandır. Hatta devlet, etik yaşamın bir uygulayıcısı olarak pedagojik bir şahsiyete büründürülür. Kriz zamanlarında devletin bu kutsallığın sorgulanması 'düşman' söylemini devreye sokar ve siyaset güvenikleştirilir. Ancak devletin bu kadar kutsanmasıyla, merkez sağın demokrasi algısı arasında bir çelişki de bulunmaktadır. Vasi konumunda olan 'ceberrut devlet' merkez sağ partiler tarafından demokrasinin prensiplerine uymaya çağrılır. Bürokratik devletin halk üzerinde tahakküm kurması eleştirilir. Merkez sağ, bu çelişkisini çoğunlukçu demokrasi istenciyle kırmaya çalışır. Bu anlayışa göre, milletin tüm fertleri olarak kodlanan 'millet iradesi' ceberrut devlet karşısında demokrasinin referans noktası olarak karşımıza çıkar. Genel irade kavramının modern siyasete uyarlanması olarak karşımıza çıkan bu kavram yine de 'milletten' ne anlaşıldığı sorusunu cevapsız bırakır.

Merkez sağ, millete hizmet etmeyi, 'laf değil iş üretmeyi' siyasetin temel gerekçesi olarak yapar ve böylece toplumdaki temsiliyet kabiliyetini arttırır. Ancak siyaset, Türk Sağ'ında olduğu gibi, bir 'değiştirme' edimi olarak değil, idare tekniği olarak görüldüğünden anti-politik bir tutum haline bürünür (Bora, 2016, s. 11). Hizmet siyasetiyle vatandaşların refahı arttırılmaya çalışılır ancak bu siyaset, ölçülebilir bir karşılaştırmayı mümkün kıldığından Makyavelist bir tarzda yapılır. Burada farklılaşan nokta merkez sağ partilerde görülen hizmet siyasetinin AKP tarafından nümayişe dönüştürülmüş olmasıdır. Kitle iletişim araçlarının her alana nüfuz edebilmesiyle, yapılan hizmet sadece 'yapılmakla' kalmaz aynı zamanda bir gösteri nesnesine de dönüşür. Böylelikle niceliksel artışlar toplumsal refahın kanıtı olarak sunulur. Sonuç olarak modern siyaset yapmanın bir gerekliliği olarak karşımıza çıkan Makyavelizm ve hizmet siyaseti, merkez sağın devlet hakkındaki pre-modern öncülleriyle Türk siyasal hayatının ayrıksı bir özelliği olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

- Açıkel, F. (1996). "Kutsal mazlumluğun" psikopatolojisi. *Toplum ve Bilim*, 70, 153-196.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). 2016 yılı Faaliyet Raporu, Erişim adresi: https://sgb.aile.gov.tr/data/5434f307369dc31d48e42dc5/2016_Faaliyet_Raporu.pdf (14.03.2020).
- Akyol, T. (1991). Seçim Göstergeleri Açısından Türkiye'de Sağın Sorunları (2). *Türkiye Günlüğü*, 17, 4-10.
- Baştürk, E. (2014). Mağduriyet ile İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplocu Bir Söylemin Anatomisi. *Teorik Bakış*, 5, 117-150.
- Bora, T. (1998). Milli Tarih ve Devlet Mitosu. *Birikim: Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, 105-106, 83-93.

- Bora, T. (2007). Türk Milliyetçiliğin İnşasında Vatan İmgesi: Harita ve 'Somut' Ülke. Milliyetçiliğin Vatani Neresi?. *Birikim*, 213. Erişim adresi: http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5001/turk-milliyetciliginin-insasinda-vatan-imagesi-harita-ve-somut-ulke-milliyetciligin-vatani-neresi#.W_JYIZMzau4 (11.06.2020).
- Bora, T. (2016). Türk Sağ: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Öztan (Der.), *Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (s. 9-28) içinde. İstanbul: İletişim.
- Bora, T. (2018). M. Özkaraca tarafından gerçekleştirilen röportaj. Tanıl Bora ile Cereyanlar Üzerine. Erişim adresi: <http://www.gazetebilkent.com/2018/01/26/tanil-bora-ile-cereyanlar-uzerine/> (06.05.2020).
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, CHP dönemindeki o faciayı hatırlattı. (2018, Mayıs 29). *Sabah*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/05/29/cumhurbaskani-erdogan-chp-donemindeki-o-faciayi-hatirlatti> (10.05.2020).
- Cizre, Ü. (2014). *AP-Ordu İlişkileri: Bir İkilemin Anatomisi* (3. bs.). İstanbul: İletişim.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*. A. Ekmekçi ve O. Taşkent (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Demirel, T. (2013). *Adalet Partisi: İdeoloji ve Politika* (2. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan: CHP yoksulluk demektir. (2018, Aralık 16). *Birgün*. Erişim adresi: <https://www.birgun.net/haber-detay/erdogan-chp-yoksulluk-demektir-240398.html> (03.05.2020).
- Erken, B. (2016). Türkiye'de Merkez Sağ İdeolojisini Siyasi Hareket Üzerinden Temellendirme Denemesi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 191-222. DOI: 10.18026/cbusos.23418.
- Erzurumi, H. B. (1968). *Kur'anı Kerime Göre Sağlık ve Solculuğun Mânası ve Solcu Yazarlara Cevap*. İstanbul: Garanti Matbaası.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Devletinin Tekâmülü*. Ankara: Ülkü Ocakları Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Halifeoğlu, M. & Yetiş M. (2013). Gramsci, Sivil-Toplum Devlet İlişkisi ve Kuramsal Kökenler. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 163-188.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı (2018). Tarihçe. Erişim adresi: <http://www.kkk.tsk.tr/KKKHakkında/KKKtarihce.aspx> (23.04.2020).
- Kırkinci, M. (2014). Muhabbet Fedaileri. Erişim adresi: <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=1326> (15.04.2020).
- Küçükömer, İ. (2007). *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Bağlam.
- Machiavelli, N. (1994). *Prens* İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Meşe, E. (2016). *Komünizmle Mücadele Dernekleri*. İstanbul: İletişim.
- Niyazi, M. (1993). *Türk Devlet Felsefesi*. İstanbul: Ötüken.
- Orhan, Ö. (2012). J.J. Rousseau'da Genel İrade Kavramı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 1-25.
- Özkazanç, A. (2016). Devletin Örgütlenmesi. Y. Taşkın (Der.), *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler* (s. 139-170) içinde. İstanbul: İletişim.
- Öztan, G. G. (2016). Türk Sağında Devlet Fetişizmine Dair. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Ö. (Der.), *Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (s. 425-458) içinde. İstanbul: İletişim.
- Sancar, M. (1997). "Devlet aklı", hukuk devleti ve "devlet çetesi". *Birikim: Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, 93-94, 80-90.
- Satıcı, M. (2015). Ahlak-Politika İlişkisi Açısından Machiavelli'nin Politika Teorisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 113-130.

- Suveren, Y. (2014). Türkiye'de Sağ-Muhafazakâr Siyasetçilerin Devleti Algılama Yordamları Üzerine Bir Değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 139-151. DOI: 10.18037/ausbd.50354.
- TBMM Tutanak Dergisi (1951, 19 Kasım). Dönem 9, Cilt 10, Toplantı 2. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d09/c010/gcz09010006.pdf> (13.04.2020).
- Topçu, N. (2010). *İradenin Dâvası, Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Turan, Ö. (2016). Kudretli Devlet, Manevi Kalkınma, Ağır Sanayii: Türk Sağı ve Kalkınma. İ. Ö. Kerestecioğlu ve G. G. Ö. (Der.), *Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri* (s. 459-4505) içinde. İstanbul: İletişim.
- TÜİK (t.y.). Şehir ve Köy Nüfusu, 1927-2000. Erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1047 (04.04.2020).
- Türk, B. (2014). *Muktedir: Türk Sağı Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim.
- Türkeş, A. (2017). *Millî Doktrin 9 Işık*. İstanbul: Bilge Karınca.
- Volkan, V. (2001). Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity. *Group Analysis*, 34(1), 79-97. DOI: 10.1177/053.331.60122077730.
- Yaşlı, F. (2014) *Kinimiz Dinimizdir: Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme* (3. bs). İstanbul: Yordam.
- Yeniden Millî Mücadele (1971, 3 Ağustos). Anayasa millî ideallerin sembolü demokratik sağcılığı korumalıdır. 79.

State, Politics, and Service Relationship in the Center-Right in Turkey

Fatih Çağatay CENGİZ**

The article aims at analyzing the pre-modern and modern arguments of the center-right politics in Turkey as well as unveiling their contradictions. The center-right politics that can be traced back to the legacy of the Democratic Party in Turkey constitutes a major part of the Turkish Right with respect to its representative power. The connection between the center-right politics with nationalist and Islamist ideologies essentially demonstrates an ontological rapprochement when the term 'state' is taken into account. On the one hand, nationalist ideology perceives the state from a primordialist understanding, suggesting that nations have historical and constant essences. When this understanding is applied to the Turkish case, the nationalist thinkers argue that Turkish people invariably have an essence to establish a strong institution not only for their unity but also for shelter against the enemies. Accordingly, the state is taken as the natural outcome of Turkish nation. It is further proposed that the state has the right to exert not only coercive power but also pedagogical power on its citizens.

Indeed, this understanding seems to share similarities with the Hegelian notion of the state, which performs a moral responsibility to realize an ethical life (*sittlichkeit*). Nevertheless, it should be stressed that this perception of the state is in contradiction with the liberal understanding, which argues that the state is based on a 'contract' hypothetically signed by rational and interest-seeking individuals. Therefore, the state is only a derivation of the interests of people that is bereft of pedagogical power.

On the other hand, Islamist ideology also prioritizes the importance of the state over individuals. According to Mehmet Kirkinçi, who is one of the important Islamist figures in Turkey, argues that even the worst state is better than statelessness because the latter only leads to anarchy, chaos and instability. Therefore, this article suggests that the sacredness of the state embedded in the center-right politics in Turkey results from its symbiotic connection with its extreme poles, namely, nationalism and Islamism. It should be put forward that the notion of sacredness of the state also refers to a pre-modern understanding of institutions as opposed to the Weberian legal/bureaucratic understating of modern institutions.

** Ondokuz Mayıs University, E-mail: cagatay.cengiz@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8582-2665

Whereas the presentation of the state by the center-right politics as the embodiment of nation refers to a sacred notion of the pre-modern era, the discourse on 'doing service' and adherence to procedural democracy compel the center-right political parties to perform the exigencies of modern politics. In other words, the bureaucratic and despotic structure of the state, which is interpreted as the protector of the nation, is criticized with respect to modern/representative democracy. However, it should be stressed that the criticism remains within the lines that Machiavellian pragmatism draws.

For instance, Adnan Menderes, the leader of the Democratic Party (1950-1960) criticized the One-Party Period of Turkey (or the Republican People's Party (CHP) period between 1923 and 1945) with respect to the basic claims of procedural democracy. According to Menderes, the state should reflect the will of the individuals, not *vice versa*. However, a majoritarian understanding of democracy drew the boundary of this democratic criticism. The majoritarian democracy is based on a political system in which the decisions are made for the majority. Even though majority rule is the basic principle of procedural democracy, this understanding of democracy has the potential to neglect the importance of consensus, debate and pluralism in society. In addition, the criticism on the One-Party Period of Turkey by the Democratic Party bequeathed other center-right or nationalist parties to criticize the CHP on the basis of populist understanding of democracy in which the will of 'people' is confronted against the will of the "elites."

This modern way of 'doing politics' is also fortified by means of privileging 'doing services' for citizens. In other words, politics should not be seen as a locus of conflict, debate, and compromise but as a technical area in order to serve people. Then, this technical understanding of politics makes it possible to 'measure' the successful infrastructural investment by the center-right political leaders. It is not surprising to see that Süleyman Demirel is still remembered as being the "king of dams."

However, it should be stressed that although 'politics of service against politics of empty talk' has been the constitutive element of center-right politics, this politics has distinctively turned into a 'politics of spectacle' under the Justice and Development Party. In other words, performance of service as well as its display becomes an important element of center-right politics. Nevertheless, according to Guy Debord (1996), the spectacle subjugates the human beings to itself and objectifies them under a condition which the economy dominates social life. Under a developing economy, the Justice and Development Party not only 'makes' service but also ostentatiously 'displays' it. Therefore, while it criticizes the CHP on the basis of elitism, it also targets the opposition as being unsuccessful and incompetent